

FELVILÁGOSÍTÁSUL

E kötet Szabédi László költeményeit, műfordításait és szépprózai írásait tartalmazza.

A költemények.

A felszabadulásig terjedő életszakasz terméséből azokat a költeményeket közöljük, amelyeket Szabédi felvett a *Telehold* című kötetébe (Szabédi László: *Telehold. Versek.* Budapest, 1944. Magyar Élet Kiadása, 250 l.).

E kötet tartalmáról és válogatási, rendszerezési elveiről Szabédi a könyvet kísérő Jegyzetben ezeket közli:

„Látszatra hús, igazában négy év termését tartalmazza ez a kötet. Jóformán valamennyit 1924-ben, 1930-ban, 1936-ban és 1940-ben írtam. E szerint is osztottam be őket.

A *Hóvirág* az 1924-ben írtakat foglalja magában; ezek 1925-ben jelentek meg Budapesten egy Új Élet című kis gyűjteményben, Valkó László kiadásában (és novelláival együtt). Néhányat belőlük Áprily Lajos közölt volt 1925-ben az *Ellenzék* című kolozsvári napilap szépirodalmi mellékletében. Másnak az érdeklődését nem bírtam felkelteni akkor sem, később sem igen.

Éppen erre az érdektelenségre céloz az 1930-ban írt versek fő címe: *Nélkülem*. Valóban, Erdélyben csak néhányukat tudtam leközlötni, azokat is csak évek múlva, s csak miután Áprily, aki közben Budapestre költözött, megnyitotta előttem a Protestáns Szemle hasábjait. Egy részük bekerült az *Alkotó Szegénység* című kötetembe, mely szintén Budapesten jelent meg, 1939-ben, a *Kovách Aladár*-szerkesztette Bolyai-sorozat első köteteként.

1936-ban írtam kisebb versek mellett a *Kelen Péter* című verses novellát és a *Délia* című drámai költeményt. Ezt az utóbbit,

más kiadó nem akadván, én magam adtam ki ugyanabban az évben: természetesen pontosan annyi példány fogyott el belőle, ahányat elajándékoztam. El is hallgattam aztán, s hallgattam 1940-ig.

Az 1940-ben írt verseket *Telehold* fő cím alá sorakoztattam, ide véve az 1936-ban írtak java részét is és az azóta írtakat. Megjegyzem még, hogy azok alá a versek alá, melyek nem a fő címűkhöz írt évben íródtak, odatettem keletkezésük évét is.”

A fentiekhez hozzá kell tennünk azt, ami nem tűnik ki Szabédi közléseiből, tudniillik, hogy a *Teleholdat* a költő az Új Életben, az Alkotó Szegénységben, lapokban megjelent, valamint kézíratos költeményei közül szigorú minőségi és tartalmi kritériumok alapján válogatta ki és állította össze. Kézíratos hagyatéka, melyet testvérei, Székely Ilona és Székely Rózsa őriznek, igen gazdag 1917–1932 között írott kiadatlan versekben, töredékekről, drámai kísérleteiről nem is szólva. E hagyatékban találunk magyar költeményeket francia tolmácsolásban és francia nyelven írott Szabédi-verseket is.

Kötetünkben a *Telehold* válogatását követjük, mindenesetre jelezni kívánva azt, hogy soron levő feladat Szabédi kézíratos hagyatékának gondos tanulmányozása és értékelése, valamint további publikációk előkészítése ebből az anyagból.

A verseket kiadásunkban keletkezési évük szerint csoportosítva adjuk.

A *Teleholdban* megjelent versei közül Szabédi újraközölte 1955-ben (Szabédi László: *Válogatott versek*, Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó, Bukarest, 182 l.) a következőket: Tudom, mi az: szegénynek lenni; A pénz; Beleszülettem; Szavak; Rovásírás; Az alkotó szegénység; Nem akarom bánni; Optikai csalódás; Rózsahullató fa; A szabédi Nagyréten; A szabédi zsoltár; Kelen Péter (verses novella); Délia (drámai költemény); Fonák világ; Halál-házassítók; Árva csillag; Az egészséget akartam; Bú s félelem; Külön kerék; Képes beszéd; Ars poetica; valamint *Elszakadt a hang a fénytől* címen a *Teleholdban* *Elhasadt a hang a fénytől* címen szereplő költeményeket. Ez utóbbit az utolsó szerzői változat elvét követve az 1955-ös szövegében közöljük. Ugyanennek az elvnek alapján helyesbítettük a *Vezessen a párt* című vers utolsó sorát is. Különben a *Teleholdban* és a *Válogatott versekben* megjelent szövegek egyeznek egymással.

A szerző által a *Válogatott versekben* követett eljárás nyomán kiadásunkban is lemondottunk a keletkezésük rendjében közölt

költemények ciklusokra való felosztásáról. Az egyes éveken belül pedig a verseket a *Telehold* sorrendjében közöljük.

A felszabadulás utáni verseket a *Sokan szólunk* című kötet (A RNK Írószövetségének Irodalmi és Művészeti Kiadója, 1950) anyagával kezdjük, ezt egészítik ki az e kötet megjelenése után keletkezett versek, amelyeket a *Válogatott versekből* veszünk át, beiktatva közéjük a *Késköszörülés* című Utunkban és az *Előre nézz* című Igazságban megjelent verseket.

A műfordítások

Szabédi László műfordításaiból a *Telehold* Eminescu-költeményére utaló „Glossza” ciklusának címe alatt közlünk. Átvesszük a *Teleholdban* megjelent fordításokat, kiegészítve néhány felszabadulás előtti és utáni műfordítással. Ott, ahol a fordítás keletkezésének vagy közlésének időpontja megállapítható, jelezzük azt; ahol az évszám hiányzik, a dátum nem volt tisztázható. E fordítások azonban mind megtalálhatók a *Teleholdban*, tehát 1944 előtt keletkeztek.

Szabédi László kéziratok hátrahagyott műfordítása is fennmaradt francia, német, latin költeményekből.

A harmincöt báréi csujogatást a *Teleholdban* közölt szöveg alapján és a megfelelő sorrendben adjuk. Ugyanezek a fordítások külön füzetben is megjelentek az 1945-ös kétnyelvű kiadásban (*Zöld levél – Frunză verde*, Román népi versek, gyűjtötte és fordította: Szabédi László, Józsa Béla Athenaeum Kiadása, Kolozsvár, 1945, 32 l.). A füzet 1945. augusztus 15-én kelt előszava így szól:

„Az itt következő román népi verseket, chiuiturákat 1940–41 telén gyűjtöttem a Kolozs megyei Báré községben (természetesen az itt közöltekénél jóval többet). Azért fordítottam le belőlük egy csokorra valót magyarra, mert úgy tetszett nekem, hogy alkalmasak annak ábrázolására, mennyire rokon a magyar és román népi műveltség. Ezzel a cézzal közöltem volt néhányukat a *Helikonban* és a *Pásztortűzben* még 1942-ben; ezzel a cézzal adom ki most is.

A fordítás persze nem tart számot néprajz-tudományi hitelre!”

Az 1945-ös megjelenésű füzet előszava csak a folyóiratokban való előzetes közlésre utal, és nem is említi, hogy ugyanezek a fordítások, igaz, más sorrendben, már megjelentek a *Telehold* című kötetben, amelynek a kiadói évszámjelzése 1944. Ennek a

magyarozatát Szabédi e verskötetének az előszóban már említett viszontagságai adják. Az 1944-ben kinyomtatott kötet ugyanis csak a háború befejezése után kerül a könyvpiacra és nyilván elég nagy késéssel az akkor már Romániában élő Szabédi kezéhez. Szinte biztosan csak a *Zöld levél* megjelenése után. A *Telehold* jegyzetében a gyűjtés és fordítás körülményeire vonatkozó közléseket, amelyek megegyeznek a *Zöld levél* előszavában közöltekkel, Szabédi még néhány magyarozattal egészíti ki:

„Az olvasó, ha egyet-kettőt elolvas belőlük, bővebb magyarozat nélkül is érteni fogja, miért fordítottam le őket. Ma, amikor népműveltségünkkel rokon műveltségi vonások után Kínáig is elszaladunk, talán nem árt a figyelmeztetés, hogy közvetlen közeliünkben, sőt velünk együtt él egy nép, melynek »jelképrendszere« csodálatosan hasonlít a miénkhez...

A műfaj román neve *chiuitura*, s ez a szó a *chiui* ige származéka. Az elnevezés arra utal, hogy ezeket a rigmusokat tánc közben szokták fennhangon és ritmusosan felmondani. Az *a chiui* – mint az *ui* végződésű román igék általában – magyar eredetű, éspedig a *hív* (Szabédon *hivu* is) ige XIII. századbéli *chiu* alakjának az átvétele (XIII. századbéli magyar *chiu* XIII. századbéli román *chiuui* mai román *chiui*). Világos, hogy a *hív* eredeti jelentése *kiát*. (Valószínűleg rokon is a *kiát*-tal, és jelentésfejlődése tökéletesen azonos a román *chema* »hív« jelentésfejlődésével. A román *a chema* köztudomásúlag a latin *clamare* »kiabál, kiát, kikiát« folytatása).

A *chiuitura* tehát valakinek a nyilvános megkiáltása, mintegy a köz elé hívása. Leggyakrabban a megcsalt szerető hívja feleletre a köz előtt a hűtlen szeretőt, ilyenkor a *chiuitura* tartalma *panasz, átok, fenyegetőzés*. De gyakran az egyező szeretők egyike perel benne az őket egymástól tiltó, elválasztó anyával vagy más rossz-szándékúakkal... Nem ritka a vigasztalódás tudtul adása sem. A *chiuiturák* tüzetes vizsgálata mindenesetre sok adalékot szolgáltatna *mind a régi román, mind a régi magyar közösségi élethez*. Mert a *chiuiturák* legfőbb jellegzetessége, ahogyan én látom, éppen az, hogy *érvényessé csak a köz előtt való kikiáltás teszi őket*. A *chiuiturát* éppen az teszi *chiuiturává*, hogy kikiáltják a köz előtt. Ez persze nem azt jelenti, hogy nem terhes személyi vonatkozásokkal. De ezek a személyi vonatkozások is csak a közösség megszabta formában közölhetők. Itt van például a név, mindnyájunk legszemélyesebb jegye. Nos, a *chiuiturában* aposztro-

fájt személyt igen ritkán nevezik névvel, a névvel nevezést ilyen alkalommal tiltja a köz; ellenben annál bővebben találkozunk a szóban forgó személyre vonatkozó utalásokkal. Az itt közöltek egyike például így kezdődik: »Majoránna a várfalon«. Igen, mert a szóban forgó legény éppen katona. Nem hajszál ilyen-e bizonyos dalaink technikája?

De megszakítom a bőven ömlő gondolatársítást; a fentiekben, gondolom, eleget tettem a magyar költőre nézve kötelező nyelvész-kedésnek. Még csak annyit jegyzek meg, hogy fordításaim korántsem »hiteles«-ek, és néprajzosok nem használhatják »adat«-ként őket. Igyekeztem hű lenni, de egyúttal mentül könnyebben élvezhető is. Szeretőjét például a román fáta badenak, baditzanak szólítja (bátya, bátyuska); én ezt a megszólítást hol rózsám-nak, hol galambom-nak, hol kedves-nek, hol pedig szerető-nek fordítottam.”

Szépprózai írások

A kötetben szereplő szépprózai írások törzsét a *Veér Anna alszik* című kötet (Bolyai Akadémia, 1941. 160 l.) adja, amelyet egészében újra közlünk. E kötetben a címadó kisregény mellett a következő írásokat találjuk: Jánoska jelenései; Kalliopé; A keserves Kamill vagy a javuló jóság; Néró; Pjotr Fedorovics; A leg-szorgalmasabb tanítvány.

Szabédi nyomtatásban megjelent verseinek megközelítőleg teljes közlésére törekedtünk. A prózai írásoknál valamennyire eltérünk ettől az eljárástól. Szabédi László nyomtatásban megjelent írásai közül lemondunk néhány az Ellenzékben megjelent, többnyire e lap szerkesztőségében való munkájának idejéből származó írásának közléséről, mivel ezek a „hírfej” vagy humoros karcolat műfajához tartozó írások véleményünk szerint a mindennapos újságírói munkának a termékei; ezzel szemben közlünk a *Veér Anna alszik* kötet anyaga előtt néhány olyan írást, amelyek kéziratát a költő özvegyének őrizetében levő hagyaték-részben rendezve találtunk. Ezek az 1929-es évszámot viselik; három keltezés nélküli írást is ebbe a kategóriába veszünk fel, mivel tartalmuk, stílusuk, valamint a kézirat-köteggben való szereplésük 1929-es vagy az ez év körüli keletkezésükre utal.

Ezen írások a következők:

Az inga-ember; kéziratból, keltezés: 1929. I. 12–13.

Töprengő kisfiú; kéziratból, keltezés: 1929. I. 14–16.

Életem; kéziratból, keltezés: 1929. I. 20.

Szerelmetlen János; kéziratból, keltezés: 1929, V. 15.

Lajos találkozása Máriával; kéziratból, keltezés: 1929. XII. 1.

Hazard óra; kéziratból, keltezés nélkül.

Várvívás; kéziratból, keltezés nélkül.

Szabédi Lászlónak a lapokban és folyóiratban megjelent írásai közül a következők szerepelnek e kötetben:

Jószagú leány; Ellenzék, 1934. január 10.

Avar avaron; Ellenzék, 1934. február 12.

A fekete leány meg a fekete kecske; Ellenzék, 1934. március 16.

Halandó, állj meg itt!; Ellenzék, 1934. június 6.

A Berkesi leányok vőlegényei; Ellenzék, 1934. július 1.

Levél öngyilkosjelölt barátomhoz; Ellenzék, 1934. július 13.

A fenegyerekek; Ellenzék, 1934. augusztus 2.

A kezdő író; Ellenzék, 1934. augusztus 3.

Nem tudtok ölni; Ellenzék, 1934. augusztus 12.

Sete-suta sátán; Ellenzék, 1934. október 14.

Táltos koromban; Keresztmetszet, 1935. 3. sz.

Műkedvelő napszámos; Hitel, 1935. április 1.

A keserves; Pásztortűz, 1936. augusztus 15–31. sz.

Nem merek megbolondulni; Ellenzék, 1936. szeptember 6.

Őrangyal; Helikon, 1937. 4. sz.

Veér Anna alszik, először megjelent: Helikon, 1935. 12. sz.

Jánoska jelenései, először megjelent: Pásztortűz, 1935. aug. 31. sz.

Kalliopé, először megjelent: Helikon, 1935. 12. sz.

Kamill vagy a javuló jószág, először megjelent: Pásztortűz, 1936. május 1. sz. *Javuló jószág* címmel.

Néró, először megjelent: Pásztortűz, 1934. április 15. *Róma réme* címmel.

Pjotr Fedorovics, először megjelent: Helikon, 1934. 5. sz.

A legszorgalmasabb tanítvány, először megjelent: Pásztortűz, 1935. júl. 15. sz. *Nevelő novella* címmel.

A rák; kéziratból, 1958; Szabédi utolsó szépirodalmi jellegű írása, amely feltehetően *A magyar nyelv őstörténete* című művének befejezésekor keletkezett.